

کتابچه احکام روزه

بر اساس فتاوا و استفتائات مراجع عظام

امام خمینی، امام خامنه ای، آیت الله مکارم شیرازی، آیت الله صافی، آیت الله سیستانی، آیت الله بهجت

بسمه تعالی

احکام روزه برای افراد ضعیف و بیمار

مبارک باد آمد ماه روزه

رهت خوش باد ای همراه روزه

دعاها اندر این ره مستجاب است

فلک ها را بدرد آه روزه

این جزوه بخشی از احکام روزه - که یکی از واجبات اسلام و از مهمترین عبادات است - را مورد کاوش و بررسی قرار می دهد. در اینجا سعی شده بیان شود که برای افراد ضعیف و یا بیمار با بیماریهای خاص و نیز افراد در شرایط خاص، روزه واجب است یا نه؟ چه کسی باید توان بر روزه گرفتن را تشخیص دهد؛ خود فرد، اطرافیان، پزشک یا ؟ لازم به ذکر است در اینجا این مسئله که آیا روزه هایی که در این شرایط گرفته نشده اند، قضا یا کفاره دارند و یا اگر دارند، شرایط قضا و کفاره آنها چیست و ... مطرح نشده است. همچنین سعی شده نظر مراجع از لابلای فتاوا و استفتانات ایشان به دست آمده و به طور کلی مطرح شود.

تعریف روزه

روزه عبادتی است که انسان برای انجام فرمان خدا، از اذان صبح تا اذان مغرب، از چیزهایی که روزه را باطل می کند خودداری نماید.

اهمیت روزه در اسلام

روزه یکی از عبادت‌های مهم اسلامی است که در هر سال تنها به مدت یک ماه، ماه مبارک رمضان، بر مسلمانان واجب می شود و یکی از بهترین روشهای خودسازی و تهذیب نفس است. روزه از معدود عباداتی است که گناه بزرگ ریا و خودنمایی نمی تواند در آن نفوذ کند؛ زیرا شخصی که اهل روزه است و لیاقت راه یافتن به این ضیافت الهی را دارد هرگز به غیر از خدا به دیگری فکر نمی کند و شخصی که لیاقت این عبادت بزرگ را ندارد و اهل روزه نیست، بلکه اهل ریا و خودنمایی است، لازم نیست روزه بگیرد و تظاهر کند، بلکه بدون این که روزه بگیرد به دروغ خود را روزه دار نشان می دهد! روزه از ارکان پنجگانه اسلام، ابزار رسیدن به تقوا، سپر آتش جهنم، موجب سلامتی انسان و خلاصه یکی از بهترین ابزار ترقی و قرب الی الله است.

شرایط وجوب روزه

روزه با شرایط زیر بر انسان واجب می شود:

الف - بالغ بودن

ب - عاقل بودن

ج - مسافر نبودن

د - مضر نبودن روزه

ه - پاک بودن زن از حیض و نفاس

مواردی که در ادامه می آید در راستای «مضر نبودن روزه» مطرح می شوند.

دختران تازه به سن بلوغ رسیده و شرایط آنها برای روزه

اول: سن بلوغ دختران

بنابر مشهور سن بلوغ دختران، تکمیل نه سال قمری است؛ یعنی ۸ سال و ۸ ماه و ۲۵ روز شمسی.

دوم: اگر دختر تازه بالغ شده دچار ضعف بنیه باشد (یعنی از نظر جسمی واقعا توان روزه گرفتن را نداشته باشد یا روزه برایش ضرر داشته باشد) چه حکمی دارد؟

امام خمینی، آیت الله صافی گلپایگانی، امام خامنه ای، آیت الله فاضل لنکرانی می فرمایند: اگر به خاطر ضعف بنیه نمی تواند روزه بگیرد، اشکال ندارد و روزه براو واجب نیست ولی باید قضا کند؛ یعنی به خاطر ضعف، قضای روزه از دختران تازه به بلوغ رسیده، ساقط نمی شود.

آیت الله مکارم شیرازی می فرمایند: اگر دختران بعد از بلوغ به خاطر ضعف جسمی نتوانند روزه بگیرند، برایشان واجب نیست.

آیت الله سیستانی به طور کلی در این زمینه می فرماید: ضعف به تنهایی مجوز روزه خواری نیست هرچند شدید باشد ، مگر این که موجب مشقت(سختی زیاد که عادتاً قابل تحمل نیست) باشد که در این صورت خوردن یا آشامیدن(فقط) به مقدار ضرورت جایز است ولی به احتیاط واجب بقیه روز را امساک نماید و باید بعد از ماه مبارک رمضان قضا نماید و کفاره بر او واجب نیست. **آیت الله وحید خراسانی**: انسان نمی تواند برای ضعف روزه را بخورد، ولی اگر ضعف به قدری باشد که برای روزه دار عُرفاً قابل تحمل نباشد، خوردن روزه اشکال ندارد. حال اگر بعد از ماه مبارک هم تا سال دیگر نتوانست قضا کند حکمش چیست؟

امام خمینی (ره)، **امام خامنه ای**: به هر حال قضای روزه ها به عهده او هست، هر موقع که توانست قضا کند.

آیت الله مکارم شیرازی: اگر تا رمضان سال بعد هم نتوانست قضای آن را بگیرد، قضا ندارد ولی برای هر روز باید فقیری را سیر کند.

نکته: بهتر است دختری که ضعیف است یک روز را روزه بگیرد تا توانایی خود را بسنجد. ضعف و بی حالی تا حدودی طبیعی است، ولی اگر حرجی باشد (یعنی اصلاً نتواند تحمل کند) یا ممکن است مریض شود، به این معناست که قدرت بر روزه را ندارد و روزه بر او واجب نیست.

روزه در شرایط خاص

الف) روزه افراد ضعیف در مناطق گرمسیری

افرادی که در شهرهایی زندگی می کنند که دارای آب و هوای آن خیلی گرم است، از آنجایی که روزه در تابستان در آن مناطق طاقت فرسا است و انسان را از فعالیت های روزمره بازمی دارد، وظیفه ی آنها چیست؟

آیت الله مکارم شیرازی:مردم معمولاً در فصل تابستان نیز روزه می گیرند و به کارهای زندگی (البته بصورت سبک تر) ادامه می دهند ولی چنانچه بعضی افراد ضعیف باشند و طاقت روزه پی در پی نداشته باشند می توانند یک روز در میان روزه بگیرند و در زمستان بقیه را قضا کنند.

آیت الله موسوی اردبیلی: می توانند در بعضی ایام خود را مسافر قرار دهند و روزه نگیرند، سپس در ایام سرد و کوتاه زمستان ولو به تدریج، قضای روزه ها را بگیرند.

(ب) روزه برای افراد دارای مشاغل سخت

وظیفه ی افرادی که دارای مشاغل سخت هستند مانند نانوا، کشاورز در مورد روزه چیست؟

آیت الله مکارم شیرازی: سختی کار مجوز افطار روزه نمی گردد و چنانچه بتواند، باید ساعت کاری خود را تغییر دهد و یا در ماه رمضان کارهای سبک تری انجام دهد. در غیر این صورت، تنها مجوز افطار این است که در برخی روزها (مثلاً هفته ای ۳-۴ روز) قبل از ظهر به مقدار مسافت شرعی از شهر خارج و در آنجا افطار کند و برگردد و تا ماه رمضان سال آینده قضای آن را بجا آورد.

امام خامنه ای: اگر شخصی جهت شغلی که دارد و نمی تواند آن را رها کند چنانچه بر اثر تشنگی یا گرسنگی روزه برایش حرجی باشد (روزه گرفتن برایش بسیار مشکل باشد و نتواند تحمل کند) هر وقت دچار حرج و مشقت شدند، می توانند افطار نموده و بعداً باید روزه آن روز را قضا نمایند.

آیت الله نوری همدانی: این مجوز برای روزه خوردن نمی شود باید روزه بگیرد اگر ضعف بعدی شد که غیر قابل تحمل می باشد می تواند روزه را بخورد و بعداً قضا نماید.

اگر هم شغل سخت دارد و هم در منطقه گرمسیری زندگی می کند، چه کند؟

آیه الله صافی گلپایگانی: اگر می توانند از ساعات کار کم کنند و روزه ها را بگیرند و از برکات آن محروم نشوند؛ و اگر این کار میسر نیست، هر روز صبح به قدر مسافت شرعی مسافرت کنند و روزه خود را در آنجا افطار نمایند که فقط قضای آن روزها به عهده شخص می آید و کفاره ندارد.

آیت الله سبحانی: در ماه رمضان از مرخصی استفاده کنید. نمی تواند روزه خود را بخورد برای معاش قرض کند و یا اسباب غیر لازم را بفروشد و یا نصف روز کار کند، یا هر روز تا مسافت شرعی به سفر برود و افطار کند و پیش از ظهر به وطن برگردد و کار کند.

ج) حکم ترک یا افطار روزه به دلیل امتحانات

جوانانی که در ایام ماه رمضان امتحانات سرنوشت سازی دارند و اگر بخواهند روزه بگیرند نمی توانند درس بخوانند، آیا می توانند روزه را ترک نموده و در ایام دیگر قضا نمایند؟

آیت الله مکارم شیرازی، آیت الله موسوی اردبیلی: درس خواندن مجوز افطار روزه نمی گردد و چنانچه بتواند، باید ساعت مطالعه خود را تغییر دهد و به فاصله زمانی افطار تا سحر و یا زمان هایی که توان بیشتری برای درس خواندن دارد موکول نماید. در غیر این صورت، تنها مجوز افطار این است که در برخی روزها (مثلا هفته ای ۳-۴ روز) قبل از ظهر به مقدار مسافت شرعی از شهر خارج و در آنجا افطار کند و برگردد. و تا ماه رمضان سال آینده قضای آن را بجا آورد.

آیت الله بهجت: تا به حد خوف مریضی نرسد، باید روزه بگیرد. (یعنی به خاطر امتحان داشتن نمی توان روزه را ترک کرد).

(د) حکم ترک یا افطار روزه به دلیل ورزش کردن

افرادی هستند که باید خود را برای مسابقات ورزشی آماده نمایند و اگر بخواهند در ماه رمضان روزه بگیرند، دچار ضعف بدنی می شوند، آیا می توانند روزه را ترک نموده و در ایام دیگر سال قضا نمایند؟

آیت الله مکارم شیرازی: ورزش کردن مجوز افطار روزه نمی گردد و چنانچه بتواند، باید ساعت ورزش خود را تغییر دهد و به فاصله زمانی افطار تا سحر و یا زمان هایی که توان بیشتری برای ورزش کردن دارد، موکول نماید. در غیر این صورت، تنها مجوز افطار این است که در برخی روزها (مثلا هفته ای ۳-۴ روز) قبل از ظهر به مقدار مسافت شرعی از شهر خارج و در آنجا افطار کند و برگردد و تا ماه رمضان سال آینده قضای آن را بجا آورد.

نکته: به طور کلی نمی توان به خاطر کار و گرما و امتحان و ورزش و روزه را کنار گذاشت؛ بلکه باید به خاطر اطاعت امر خدا تا حد امکان از سایر کارها گذشت. مسلمان باید راهکاری برای جمع بین امور دنیوی و انجام فرائض الهی بیابد. البته خداوند متعال در موارد نیاز راه چاره و گریز نیز قرار داده است.

روزه و بیماری ها

یکی از مسائل مطرح شده این است که در صورت بیماری، روزه واجب نیست؛ چراکه موجب ضرر به فرد است. اما بحث اینجاست که چه بیماری ای موجب سقوط روزه می شود؟ گفتار پزشک یا تشخیص فرد؟ و

در اینجا برخی از بیماری ها مطرح شده و پاسخ مراجع عظام در رابطه با آن بیماری ها ذکر می گردد.

روزه و ضعف چشم

اگر چشم ضعیف باشد و روزه برای آن ضرر داشته باشد یا بتسد که با روزه گرفتن ضعیف تر شود، چه باید کرد؟

امام خمینی (ره): می فرماید با فرض ترس ضرر برای چشم، روزه گرفتن جایز نیست. **آیت الله بهجت** هم می فرمایند با وجود این ترس (اگر عقلایی باشد) می توان روزه را افطار کرد.

امام خامنه ای، **آیت الله سیستانی**: اگر ترس ضرر یا شدت مرض وجود داشته باشد، روزه گرفتن واجب نیست.

نکته: عقلایی بودن یعنی اینکه اکثر مردم آن را از نظر عقلی قبول کنند و مورد پذیرش علم پزشکی باشد.

روزه و بیماری استسقاء

روزه گرفتن برای کسانی که بیماری استسقاء دارند، یعنی زیاد تشنه می شوند به طوری که نمی توانند تحمل کنند یا تحمل کردن برایشان بسیار مشکل است، چه حکمی دارد؟

آیت الله مکارم شیرازی، آیت الله صافی گلپایگانی: روزه بر کسانی که مبتلا به بیماری استسقاء هستند، واجب نیست؛ ولی باید برای هر روز کفاره بدهند و بهتر است که بیش از مقدار ضرورت آب نیاشامند و اگر بعداً بتوانند قضا کنند.

آیت الله سیستانی، آیت الله سبحانی، آیت الله وحیدخراسانی: همان نظر را دارند ولی می فرمایند که فقط در صورتی که روزه برایش مشقت دارد باید کفاره دهد (نه زمانی که به خاطر بیماری استسقاء، اصلاً نمی تواند روزه بگیرد). همچنین چنانچه بعد بتواند روزه بگیرد، واجب نیست قضا نماید.

آیت الله تبریزی، آیت الله آقا مجتبی تهرانی، آیت الله نوری همدانی: اگر انسان مرضی دارد که زیاد تشنه می شود و نمی تواند تشنگی را تحمل کند یا برای او مشقت دارد، روزه بر او واجب نیست ولی در صورت دوم باید برای هر روز، کفاره بدهد و احتیاط مستحب (آیت الله آقا مجتبی تهرانی و آیت الله نوری همدانی: احتیاط واجب) آن است که بیشتر از مقداری که ناچار است آب نیاشامد و چنانچه بعد بتواند روزه بگیرد، بنا بر احتیاط (آیت الله آقا مجتبی تهرانی: احتیاط واجب) روزه هائی را که نگرفته قضا نماید.

- حال اگر شخص مشکلی دارد که باید حتماً در هر چند ساعت، مایعات بنوشد، چه باید انجام دهد؟

آیت الله مکارم شیرازی: روزه از آنها ساقط است و بجای آن، در صورتی که قدرت مالی داشته باشند، برای هر روز یک مدّ طعام کفاره می دهند.

روزه و بیماری کلیوی و معده

اگر جلوگیری از بیماری کلیه نیازمند نوشیدن آب یا سایر مایعات در طول روز باشد، چه باید کرد؟

امام خامنه ای، آیت الله فاضل لنکرانی: روزه گرفتن واجب نیست.

آیت الله بهجت: اگر بیماری به گونه‌ای باشد که بدانند یا گمان کند روزه گرفتن برایش ضرر دارد، نباید روزه بگیرد.

آیت الله آقا مجتبی تهرانی: اگر خوف و ترس ضرر داشته باشد و همچنین بیماری‌اش تشدید می‌شود، روزه جایز نیست.

اگر فرد ناراحتی شدید معده داشته باشد و پزشک متدین و متعهد او را از روزه گرفتن منع کند، چه حکمی دارد؟

آیت الله وحید خراسانی: در صورتی که از گفته دکتر اطمینان پیدا می‌کند و یا احتمال عقلایی بدهد که باعث ترس ضرر مهم باشد، روزه واجب نیست.

روزه و بیماری دیابت

آیا مبتلایان به مرض قند باید روزه بگیرند؟ در صورتی که مجبورند هر روز یک یا دو بار آمپول انسولین تزریق کنند و نباید در وعده های غذایی آنها تأخیر و فاصله بیفتد، زیرا باعث پایین آمدن میزان قند خون و در نتیجه نوعی تشنج و بیهوشی می‌شود، لذا گاهی پزشکان به آنها توصیه می‌کنند که در روز چهار نوبت غذا بخورند.

امام خامنه ای: اگر بدانند که خودداری از خوردن و آشامیدن از طلوع فجر تا غروب، به آنان ضرر می رساند یا خوف و ترس ضرر داشته باشند، روزه گرفتن بر آنها واجب نبوده و بلکه جایز نیست.

حال اگر لازم است به خاطر بیماری خود در طول روز آب بخورد، چه کند؟

آیت الله سبحانی: می تواند افطار کند.

سوالی دیگر در رابطه با دیابت: یکسال است دیابت نوع یک دارم و قند خونم بالاست. طبق تجویز متخصص برای تنظیم تقریبی قند خونم روزانه باید ۳ قرص متفورمین مصرف کنم در قند خون تغذیه هم شدیداً مهم است به ویژه در ماه های گرم سال. با این شرایط حکم روزه گرفتن من در سال ۱۳۹۴ چیست؟

آیت الله موسوی اردبیلی: چنانچه بتوانید با تغذیه مناسب و استراحت بیشتر یا فعالیت بیشتر مشکل افزایش و کاهش قند خون را ولو با دارو و در سحر و افطار به نحوی کنترل کنید، که روزه برای شما ضرر معتنا به نداشته باشد، روزه بگیرید.

روزه و بیماری تنگی نفس

استفاده از اسپری، برای کسانی که تنگی نفس دارند - با توجه به این که استعمال اسپری برای آنها ضروری است - و یا گاز اکسیژن در حال روزه چه حکمی دارد؟

آیت الله صافی گلپایگانی: اگر ناچار است در طول روز از آن استفاده کند، اشکال ندارد.

آیت الله بهجت، آیت الله سیستانی: اگر به صورت گاز رقیق می‌باشد، باطل‌کننده نیست و در غیر این صورت باطل‌کننده است.

امام خامنه‌ای: اگر صرفاً برای بازکردن راه تنفسی بدون دارو باشد و یا همراه با دارویی است که به صورت پودر به ریه‌ها پاشیده می‌شود، روزه را باطل نمی‌کند. همچنین تنفس مصنوعی با دستگاه روزه را باطل نمی‌کند.

آیت الله سبحانی: هرگاه ذرات اسپری وارد حلق نمی‌شود اشکال ندارد ولی اگر وارد حلق می‌شود دارو را به قدر ضرورت مصرف کند و روزه را هم بگیرد.

آیت الله فاضل لنکرانی: استفاده از اسپری اشکالی برای روزه ندارد.

روزه و فشارخون

اگر خوردن قرص فشارخون در ماه رمضان در طول روز ضروری باشد، چه باید کرد؟

امام خامنه‌ای: اگر خوردن آن در ماه رمضان برای درمان فشار خون ضروری باشد، اشکال ندارد، ولی شخص نمی‌تواند روزه بگیرد.

نکته: هر قرص و دارویی که فرد به دستور پزشک باید در طول روز بخورد، روزه او را باطل می‌کند.

تزریق در حال روزه

اگر فرد به خاطر بیماری تالاسمی (و یا به هر علت دیگری) ناچار به تزریق خون در ماه مبارک رمضان باشد، چه کند؟

امام خامنه‌ای: تزریق خون به احتیاط واجب موجب بطلان روزه است. (در نتیجه برای چنین فردی، روزه واجب نیست)

اگر نیاز به تزریق آمپول حاجب برای عکس برداری داشته باشد، چه حکمی دارد؟

آیت الله سبحانی: اشکال ندارد. همچنین ایشان می فرمایند: اگر خون شخص وارد دستگاه تصفیه شده و بلافاصله پس از تصفیه دوباره تزریق شود، ضرری به روزه نمی رساند به شرطی که چیزی به آن خون اضافه نکنند.

روزه در صورت طولانی شدن درد

روزه برای فردی که اگر روزه را بگیرد طول درمان او طولانی می شود یا شدت درد ناشی از بیماری اندکی بیشتر می شود، چه حکمی دارد؟

آیت الله مکارم شیرازی، آیت الله سبحانی: در صورتی که بر اثر روزه بیماری طولانی تر و یا درد شدید تر شود، مجاز است روزه را افطار کند.

اگر فرد دچار بیماری اعصاب باشد و احتمال دهد که روزه، بیماری او را تشدید می کند، چه باید انجام دهد؟

آیت الله آقا مجتبی تهرانی: اگر احتمال ضرر عقلایی باشد، روزه نگیرد.

فردی در صورتی می تواند روزه بگیرد که در شب، از آمپول یا دوی خاصی استفاده کند. آیا روزه گرفتن بر وی واجب است؟

آیت الله بهجت، آیت الله سبحانی: اگر این شخص برای به دست آوردن آمپول یا دوا، به ضرر سنگینی دچار می‌شود، روزه بر او واجب نیست و اگر به حدّ ضرر سنگین نیست، به دست آوردن دارو بر او واجب است.

نکته: به طور کلی ملاک تأثیر روزه در ایجاد بیماری یا تشدید آن و عدم قدرت بر روزه گرفتن، تشخیص خود روزه‌دار نسبت به خودش است. چون هرکسی خود و بدن خود را بهتر می‌شناسد، ولی نباید بی‌انصافی کند و توجه داشته باشد که به هر حال روزه گرفتن، تا حدی ضعف و سختی دارد.

شرایط پزشک برای توصیه به ترک یا گرفتن روزه

آخرین سوال این است که آیا پزشک می تواند به بیمار توصیه به ترک روزه کند؟ در صورت توصیه، آیا شخص می تواند به گفته او عمل کند یا نه؟

منع دکتر از روزه در صورتی قابل اجرا است که متعهد و متدین به دین اسلام باشد، گفته او یقین آور باشد؛ وگرنه منع پزشکی که خود اهل روزه نیست، اصلاً دلیل و حجت بر واجب نبودن روزه برای شخص نیست. حال دکتر متدین در صورتی می تواند بیمار را از روزه منع کند که احتمال زیادی بدهد که روزه برای او ضرر دارد؛ البته در اینجا هم فقط باید ترس و نگرانی خود را به بیمار انتقال دهد نه چیز بیشتری. در کل خود فرد بیمار باید تشخیص دهد که می تواند روزه بگیرد یا نه. حال اگر از گفته پزشک متعهد و متدین برای وی احتمال قوی و ترس ضرر داشتن روزه به وجود آمد، روزه گرفتن واجب نیست. اگر دکتر او را منع کرده ولی خودش می داند که قدرت بر روزه گرفتن دارد، باید روزه بگیرد.

برگرفته از سایت مراجع عظام:

- ۱- امام خمینی (ره)
- ۲- امام خامنه ای
- ۳- آیت الله مکارم شیرازی
- ۴- آیت الله صافی گلپایگانی
- ۵- آیت الله بهجت
- ۶- آیت الله نوری همدانی
- ۷- آیت الله سبحانی

۸- آیت الله سیستانی

۹- آیت الله فاضل لنکرانی

۱۰- آیت الله موسوی اردبیلی

۱۱- آیت الله وحیدخراسانی

۱۲- آیت الله آقا مجتبی تهرانى

۱۳- آیت الله موسوی اردبیلی

۱۴- آیت الله تبریزی

۱۵- آیت الله نوری همدانی

امام باقر علیه السلام فرمود:

بنی الاسلام علی خمسہ اشیاء، علی الصلوٰة و الزکاة و الحج و الصوم و الولایة.
اسلام بر پنج چیز استوار است، بر نماز و زکات حج و روزه و ولایت (رهبری اسلامی).

(فروع کافی، ج ۴ ص ۶۲، ح ۱)

امام علی علیه السلام فرمود:

فرض الله ... الصیام ابتلاء لاخلاص الخلق
خداوند روزه را واجب کرد تا به وسیله آن اخلاص خلق را بیازماید.

(نهج البلاغه، حکمت ۲۵۲)